

16

Wij zijn de lerende overheid

Julien Haffmans, Dhian Sioe Lie

Er valt wat te leren tegenwoordig, als overheid. Burgers blijven maar ontevreden over het bestuur van dit land, en bestuurders weten maar niet hoe dat komt. Bestuurders en ambtenaren experimenteren wat aan om de kloof tussen bestuur en burger te dichten. Een greep uit de vele projecten van de afgelopen tijd: het programma Andere Overheid van een minister van Bestuurlijke Vernieuwing; het terugdringen van regels en vereenvoudiging ervan; het betrekken van burgers bij interactieve beleidsvormingsprocessen; politici die 'de straat op gaan'; een Burgerforum Kiesstelsel; de identificatieplicht om het gevoel van veiligheid op straat te verhogen. Het is maar een greep uit de vele initiatieven die de overheid neemt. En helpt dat alles nou? Wat leert de overheid nou van deze initiatieven?

In 2005 gingen zeven mensen hierover in gesprek, in wat we de 'vrijplaats lerende overheid' noemden. We namen de tijd: een dagdeel per maand. Twee van ons namen het initiatief om een gedachtelijn, die zich ontspon, tot een bijdrage aan dit boek uit te werken. Wat in deze gesprekken opviel, was dat we regelmatig van perspectief wisselden. We leerden drie perspectieven op de lerende overheid van elkaar te onderscheiden: het overheidsperspectief, het burgerperspectief en het netwerkperspectief.

In dit hoofdstuk kijken we naar de lerende overheid vanuit deze drie perspectieven. We ontdekken dat we, om te beginnen in onszelf, de kloof tussen burger en overheid kunnen overbruggen.

Het overheidsperspectief

Een aantal van ons werkt in of aan de overheid en kent dit perspectief als de eigen broekzak. Vanuit dit perspectief bedenken we als ambtenaar of bestuurder bijvoorbeeld creatieve plannen om 'de burger' bij beleidsvorming te betrekken. Dat is leuk werk, goed werk ook. Zo zet de overheid zich bijvoorbeeld in voor een duurzame samenleving:

'In een duurzame samenleving voorziet de huidige (wereld)bevolking in haar behoeften zonder de komende generaties te beperken om in hun behoeften te voorzien. Daarvoor zijn ingrijpende (inter)nationale maatschappelijke veranderingen (oftewel transities) nodig. Transities zijn structurele maatschappelijke veranderingen die zeker

20 tot 25 jaar vergen. Transities zijn alleen mogelijk met de steun en inzet van bedrijven, maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen en burgers. Beleid dat aangrijpt op wat de burger beweegt is realistischer, efficiënter en dus effectiever. De duurzaamheidsdoelstelling vormt ook een belangrijke stimulans voor de overheid om zichzelf te innoveren en al doende te leren. Het Competentiecentrum voor systeeminnovaties en transities, een samenwerkingsverband van TNO, het Kennisnetwerk Systeeminnovaties (KSI), SenterNovem en het ministerie van VROM, zet zich daarvoor in.'

Burgerparticipatie is een kernwoord binnen de lerende overheid. Omdat 'de burger' echter weinig tijd heeft, op eigen voordeel uit is, en/of de materie nog niet begrijpt bedenken we als lerende overheid aansprekende communicatieplannen, leven we ons in het eigenbelang van individuele burgers in en bieden we de materie in hapklare brokken aan. Ambtenarenjargon is 'uit', Jip-en-Janneke-taal is 'in'. Leg het ze maar eens uit, die burgers, bijvoorbeeld de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO), die in 2007 ingaat:

'De WMO is gericht op meedoen: deelname van vooral kwetsbare burgers aan de samenleving bevorderen door middel van individuele verstrekkingen, bijvoorbeeld huishoudelijke zorg, en collectieve voorzieningen op het gebied van bijvoorbeeld welzijn en jeugdbeleid. Voor het eerst wordt het sturingsmodel van 'horizontalisering' toegepast: het Rijk stelt randvoorwaarden waarbinnen gemeenten hun beleid (met eigen criteria) mogen inrichten. Het is aan gemeenten om het aanbod aan ondersteuning lokaal af te stemmen op de behoeften van hun burgers. In ruil voor deze beleidsdecentralisatie nemen gemeenten de financiële risico's over van het rijk. Via benchmarking kunnen burgers resultaten van hun eigen gemeente vergelijken met andere gemeenten; de gemeente kan vervolgens in samenspraak met hen werken aan verbetermogelijkheden. De rijksoverheid is beleidsinhoudelijke niet meer verantwoordelijk. Burgerparticipatie is een vereiste, maar dan wel in brede zin: behalve burgers participeren ook betrokken instellingen; zij participeren als directe belangenbehartigers en in het bepalen van de gemeentelijke visie op maatschappelijke ondersteuning.'

Ambtenaren binnen de lerende overheid moeten leren om in dit soort nieuwe maatschappelijke krachtenvelden hun weg te vinden. Eén van ons vertelt wat individuele beleidsambtenaren daarbij tegenkomen:

'De huidige werkomgeving van beleidsambtenaren is verwarrend: het maken en uitvoeren van beleid is procesmatig verbonden en organisatorisch gescheiden. Beleid moet nu in interactie met de burger tot stand komen, terwijl de politiek onverminderd domineert met sterke richtingsvoorkeuren. Beleidsambities worden opgeschroefd, aantallen medewerkers teruggebracht. De rijksoverheid verkeert in een permanente staat van reorganisatie en wist zo op grote schaal het eigen collectief geheugen. In onze professionaliseringstrajecten voor beleidsambtenaren leggen wij het accent op het zuiver krijgen van de beleidsvragen en de intenties van de politiek/ambtelijke opdrachtgever. We leren hen om vanuit het eigen adviseursprofiel een bijdrage te leveren, met een zekere distantie tot de opdrachtgever ook, en met name de opvattingen van de burger

